

บทที่ 2

รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.1 ความหมายรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หมายถึง รูปแบบการสอนที่ท่านได้ทำการสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ๓ ๓ บ้านของท่าน บ้านของอัครกอม บิน อบี อัลอัครกอม มัสยิด และสถานที่ทั่วไป เป็นต้น เป็นรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย โดยประกอบไปด้วยรูปแบบการสอนเป็นรายบุคคล และการสอนเป็นรายกลุ่ม ซึ่งการสอนเป็นรายกลุ่มก็ได้แบ่งออกเป็นกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่

2.2 รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

เป็นที่ทราบแน่ชัดแล้วว่า พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแต่งตั้งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มาเพื่อเป็นผู้เผยแพร่มุสลิม ผู้นำ และเป็นครูผู้สอนแห่งมวลมนุษยชาติ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้พวกเขาได้รับความสันติและความปลอดภัยทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังที่นบีอิบรอฮีม ʻalayhissalam ได้วิงวอนขอต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่า

رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾
(129 :)

ความว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของข้าพระองค์ โปรดส่งเราะสูดคนหนึ่งคนใดจากพวกเขาเองไปในหมู่พวกเขา ซึ่งเขาจะได้อ่านบรรดาโองการของพระองค์ให้พวกเขาฟัง และจะได้สอนคัมภีร์และความมุ่งหมายแห่งบทบัญญัติให้พวกเขาทราบ และซักฟอกพวกเขาให้สะอาด แท้จริงพระองค์ทรงไว้ซึ่งเดชานุภาพและปรีชาญาณ”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 129)

จากหะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถูกส่งมาเพื่อเผยแพร่อำนาจที่เน้นด้านคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามและครบถ้วนสมบูรณ์เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมนุษย์ โดยท่านได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นระยะเวลาทั้งหมด 23 ปี ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่นำมาโดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นรูปแบบของการอบรมสั่งสอนและการชี้แนะทั้งหมด ทั้งนี้ เพื่อให้มนุษยชาติได้ใช้ชีวิตตามหลักคำสอนอิสลาม และได้รับความปลอดภัยทั้งโลกนี้และโลกหน้า

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในนครมักกะฮ์เป็นระยะเวลาประมาณ 13 ปี และในเมืองมะดีนะฮ์อีก 10 ปี รวมระยะเวลาการสั่งสอนของท่านทั้งหมด 23 ปี การศึกษาอิสลามในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในมักกะฮ์ประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ อย่างลับ ๆ เป็นเวลา 3 ปี เนื่องจากเกรงว่าสักวันหนึ่งชาวกุรัยชะจะทราบความจริงจนทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตของพวกเขา ต่อมาพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงมีบัญชาให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกาศเชิญชวนสู่อิสลามอย่างเปิดเผย ดังที่พระองค์ตรัสว่า

فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

(94 :)

ความว่า “ดังนั้น จงประกาศอย่างเปิดเผยในสิ่งที่เจ้าถูกบัญชา และจงผินหลังให้พวกมุชริกีน”

(อันหิจญร : 94)

พระองค์ตรัสอีกว่า

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾

(215-214 :)

ความว่า “จงตักเตือนวงศ์ญาติของเจ้าที่ใกล้ชิด และจงลดปีกของเจ้าแก่บรรดาผู้ศรัทธา”

(อัชชูอะรออ : 214-215)

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะถูกทำร้าย และโดนกลั่นแกล้งต่าง ๆ นา ๆ จากชาวกุรัยช แต่ท่านก็ไม่ได้รู้สึกข้อยกต่ออุปสรรคในการเผยแพร่ ท่านยังคงปฏิบัติหน้าที่ของท่านในการเผยแพร่ออย่างดีที่สุด โดยทุกครั้งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รับวะฮยู ท่านก็จะนำคำสอนต่าง ๆ ไปเผยแพร่แก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ พวกเขาก็ได้ศึกษาอรรถาธิบายคัมภีร์อัลกุรอาน ท่องจำอัลกุรอาน และสำหรับผู้ที่มีความสามารถบันทึกได้ พวกเขาเหล่านี้ก็จะบันทึกเก็บไว้

ในปีที่ 13 ของการเป็นนบีมุฮัมมัด ท่านได้รับวะฮยูอนุญาตให้อิญญเราะฮ์ไปยังเมืองยัษริบ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนาม “มะดีนะฮ์” แปลว่า “เมือง” การอิญญเราะฮ์ของท่านในครั้งนี้ได้นำการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่มาสู่สังคมมะดีนะฮ์ ในระหว่างการเดินทางสู่เมืองมะดีนะฮ์ของท่านนั้น ท่านได้สร้างมัสยิดกุบาอ์ ซึ่งถือเป็นมัสยิดแห่งแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม และเมื่อถึงที่เมืองมะดีนะฮ์ ท่านได้สร้างมัสยิดอีกแห่งหนึ่งที่อัลมิมบด ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามมัสยิดอันนะบะวี (Masjid al-Nabawi) และในมัสยิดแห่งนี้เองที่ท่านได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ของท่านทั้งวิชาการทางศาสนาและวิชาการทางโลก (Shalaby, 1954 : 48 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546 : 14)

จากการศึกษาในสมัยมัคกะฮ์และมะดีนะฮ์ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลาย โดยรูปแบบการจัดการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เปรียบดัง การศึกษานอกระบบที่ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ทั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ มีความสมบูรณ์แบบทุกด้านในการดำเนินชีวิต และเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นทั้งโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์ ดังนั้น รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงมีความหลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การสอนเป็นรายบุคคล
2. การสอนเป็นรายกลุ่ม

1. การสอนเป็นรายบุคคล

การสอนเป็นรายบุคคล เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นกรณีเฉพาะ ดังมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยพวกเขาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและสนิทสนมกับท่าน เช่น ผู้ที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และผู้ที่มีบ้านใกล้เคียงกับท่าน และครอบคลุมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่มีความรู้ทั้งหลาย เช่น ท่านอับู สุรัยเราะฮ์ อิบนู อับบาส และมูอาซ บิน ฉะบับ เป็นต้น

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นรายบุคคลในช่วงเริ่มต้นของการเผยแพร่ศาสนาอิสลามแบบลับ ๆ ในนครมัคกะฮ์ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนและอบรมท่านหญิงเคาะลีละฮ์ ท่านอับูบักร์ ﷺ ท่านอะลี ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ท่านอื่น ๆ อีก

หลายท่าน โดยในช่วงแรกของการประกาศเชิญชวนสู่อิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น มีผู้เข้ารับนับถืออิสลามมากมายหลายท่าน ได้แก่ เคาเศดีญะฮฺ บินตุ กุวัยลิด อะลี บิน อบี ฏอลิบ ชัยคุ บิน ฮาริษะฮฺ อุบบักกรฺ บิน อบี กุหาฟะฮฺ อุษมาน บิน อัฟฟาน ชุบัยรฺ บิน เอาวาม อับดุลเราะหฺมาน บิน เอาฟุ และสะอัด บิน อบี วัคกอศ และท่านอื่น ๆ อีกมากมายหลายท่าน นอกจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ดำเนินการสอนเป็นรายบุคคลในนครมักกะฮฺแล้ว ในนครมะดีนะฮฺท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ทำการสอนเป็นรายบุคคลเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ท่านจะเลือกสอนตามสถานการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม และไม่ทำให้เกิดภาระใด ๆ แก่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ซึ่งท่านจะใช้หิกมะฮฺ (วิทย์ปัญญา) ในการสอน ดังนั้น การสอนเป็นรายบุคคลดังกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงมิได้จำกัดสถานที่ โดยท่านจะดำเนินการสอน ณ บ้านของท่านเอง สถาบันฮัจรอม บิน อะบี อัลฮัจรอม มัสยิด และสถานที่ทั่วไป อาจจะจำกัดสถานที่สอนในช่วงเริ่มต้นของการประกาศเชิญชวนสู่อิสลามเท่านั้น โดยท่านได้สอนที่บ้านของท่าน และสถาบันฮัจรอม บิน อบี อัลฮัจรอม

การสอนเป็นรายบุคคลในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้บรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ซึ่งครอบคลุมถึงเนื้อหาที่มีความหลากหลาย และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนพวกเขาตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป ดังที่มีรายงานจากท่านอับนุ อับบาส ﷺ เล่าว่า

))

((

(2516 : 1978)

ความว่า “วันหนึ่งในขณะที่ฉันยืนข้างหลังท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านได้กล่าวว่า “เด็กน้อยเอ๋ย ฉันจะสอนคำพูดหลาย ๆ คำพูดให้เธอกล่าวคือ ให้เธอมั่นรักษาในพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ พระองค์จะทรงมั่นรักษาเธอ เมื่อเธอมั่นรักษาในพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ แล้ว เธอจะพบกับพระองค์ท่านเคียงข้างเธอ เมื่อเธอขอสิ่งใดก็จงขอต่อ

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเมื่อเธอขอความช่วยเหลือ ก็จึงขอความช่วยเหลือต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เธอจึงรู้ไว้ด้วยว่า หากประชาชาติทั้งหมดรวมตัวกันเพื่อก่อให้เกิดสาระประโยชน์อะไรสักอย่างหนึ่งกับเธอ มันก็จะไม่เกิด เว้นแต่ด้วยสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงบันทึกไว้แล้วสำหรับเธอ และในทำนองเดียวกัน หากประชาชาติทั้งหมดรวมตัวกันเพื่อก่อให้เกิดเป็นอันตรายใด ๆ สักอย่างหนึ่งกับเธอ มันก็จะไม่เกิดขึ้น นอกจากสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงบันทึกไว้แล้วสำหรับเธอ กล่าวคือ ปากกา (ที่บันทึก) ถูกยกขึ้นแล้ว และแผ่นบันทึก (หมึก) ก็แห้งแล้ว (เปลี่ยนแปลงไม่ได้)”

(บันทึกโดย al-Tarmidhiy, 1978 : 2516)

จากหะดีษข้างต้น เป็นรูปแบบการสอนเป็นรายบุคคล โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนอิบну อับบาซ เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าด้วยเอกภาพของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังที่ปรากฏในหะดีษ กล่าวคือ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนอิบну อับบาซ ให้มั่นรักษาในพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หากจะขอสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือขอความช่วยเหลือใด ๆ ก็จึงขอต่อพระองค์ เพราะพระองค์คือผู้ทรงอำนาจและทรงปรีชาญาณยิ่ง และการกระทำของมนุษย์ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้จะไม่ยังประโยชน์หรือให้โทษใด ๆ นอกจากว่าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงกำหนดสภาวะการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวไว้หมดแล้ว

และในหะดีษอีกบทหนึ่งที่เป็นรูปแบบการสอนเป็นรายบุคคล โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งมูอาซ บิน ญะบัล ไปเผยแพร่ศาสนาอิสลามยังประเทศเยเมน เพื่อสอนพวกเขาให้เข้าใจเรื่องอิสลาม ดังมีรายงานจากมูอาซเล่าว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แต่งตั้งฉัน (ไปว่าการเมืองเยเมน) ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

))

((
(1496 : 1989)

ความว่า “แท้จริงท่านจะได้พบกับชุมชนหนึ่งจากชาวคัมภีร์ เมื่อท่านไปพบพวกเขา จงเชิญชวนพวกเขาสู่สัจย์ปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์ และฉันเป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ หากพวกเขายอมรับดังกล่าวนั้นแล้ว จงสอนพวกเขาว่าอัลลอฮ์ทรงกำหนดให้พวกเขาละหมาดห้าเวลาในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง หากพวกเขายอมรับก็จงสอนพวกเขาว่าอัลลอฮ์ได้ทรงบัญชาให้พวกเขาจ่ายซะกาต โดยรวบรวมจากผู้มั่งมีในกลุ่มของเขาไปแจกจ่ายแก่ผู้ขัดสนในกลุ่มของเขา หากพวกเขายอมรับดังกล่าวนั้นอีก ฟังระวังส่วนดี ๆ ในทรัพย์สินของพวกเขา และจงหวังเกรงจากคูอาฮ์ของผู้ได้รับความอธรรม เพราะระหว่างเขา (ผู้ได้รับความอธรรม) กับอัลลอฮ์นั้น ไม่มีสิ่งใดขวางกั้น”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 1496)

จากหะดีษข้างต้น เป็นคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวสั่งสอนและตักเตือนแก่มูอาซ ก่อนที่เขาจะเดินทางไปเผยแพร่นศาสนาอิสลามยังประเทศเยเมน โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งมูอาซให้เริ่มประกาศเชิญชวนชาวคัมภีร์สู่สัจย์ปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์ และฉันเป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ต่อมาก็สอนพวกเขาเกี่ยวกับการละหมาดห้าเวลา และการจ่ายซะกาต และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเตือนมูอาซให้ฟังระวังจากการกระทำที่เป็นอธรรม เนื่องจากการขอคูอาฮ์ของผู้ได้รับความอธรรม เพราะการขอคูอาฮ์ของเขานั้น พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตอบรับอย่างแน่นอน

จากหะดีษทั้งสองตัวบทข้างต้น ซึ่งให้เห็นถึงรูปแบบการสอนเป็นรายบุคคลของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แก่บรรดาสะาะหาบะฮ์ ﷺ ทุกรายก็ดี ถึงแม้ว่าหะดีษทั้งสองตัวบทที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นการสนทนาระหว่างท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กับอิบน์ อับบาส และมูอาซ แต่ความหมายในหะดีษเป็นคำสอนที่ครอบคลุมถึงประชาชาติอิสลามทุกคน โดยพวกเขาสามารถนำคำสอนดังกล่าวมาปฏิบัติใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตได้ โดยเฉพาะหะดีษบทแรกเป็นหะดีษที่สำคัญอย่างยิ่งในการมอบหมายการทำงานต่าง ๆ ให้กับพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และทรงเห็นพระองค์อยู่ในสายตาตลอดเวลา

2. การสอนเป็นรายกลุ่ม

การสอนเป็นรายกลุ่ม เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอน บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่มีจำนวนคนหมู่มาก ซึ่งแตกต่างกับการสอนเป็นรายบุคคล ที่ท่านได้สอน แบบเน้นเฉพาะบุคคลบางคนเท่านั้น ส่วนสถานที่สอนก็ยังไม่แตกต่างกันมากนัก โดยท่านได้ใช้ สถานที่สอน ณ ที่บ้านของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สถาบันอรัคม บิน อบี อัลอรัคม มัสยิด หรือ สถานที่ทั่วไป

ในช่วงเริ่มต้นของการประกาศเชิญชวนสู่อิสลามแบบเปิดเผย ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นรายกลุ่ม ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนพวกเขาตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เชิญชวนกลุ่มคนจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ให้ไปรับประทานอาหารที่บ้านของท่าน แล้วท่านก็ได้สอนพวกเขาเกี่ยวกับอิสลาม ดังมีรายงานจากท่านอะลี บิน อบี ฏอลิบ ﷺ เล่าว่า

))

((

(1371 : 1995)

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รวบรวมหรือท่านได้เชิญชวนบิ อับดุลมุฏฏะฮ์ลิบกลุ่มหนึ่ง ซึ่งพวกเขาทั้งหมดได้

รับประทานเนื้ออูฐและได้คัมมนอฐ ท่านอะลี رضي الله عنه ได้เล่าอีกว่า ท่านนบีมุฮัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้ปรุงอาหารจำนวน 1 ลิตร แก่พวกเขา พวกเขาจึงได้รับประทานอาหารจนอิมหน้าสำราญ และท่านอะลี رضي الله عنه ได้เล่าอีกว่า และมีอาหารหลงเหลืออยู่ เสมือนยังไม่ได้ถูกแตะต้องแต่อย่างใด ต่อมาท่านนบีมุฮัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้เชิญชวนให้พวกเขาได้คัมเครื่องคัม พวกเขาจึงคัมจนอิม และยังคงมีเครื่องคัมหลงเหลืออยู่ เสมือนยังไม่ได้ถูกแตะต้องและไม่ได้คัมแต่อย่างใด ท่านนบีมุฮัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวว่า โอ้ บรรดาลูกหลานของอับดุลมฏฏะลิบเอ๋ย แท้จริงแล้วฉันถูกแต่งตั้งมาเพื่อพวกท่านโดยเฉพาะ และมนุษยชาติโดยรวม และพวกท่านก็ได้เห็นจากสัญญาณดังกล่าว ดังนั้น ผู้หนึ่งผู้ใดจากหมู่พวกท่านจะทำสัตยาบรรณเพื่อเป็นพี่น้องกับฉันและเป็นเพื่อนของฉันบ้าง?

ท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวว่า ไม่มีใครสักคนที่ลุกขึ้นยืน และฉันได้ลุกขึ้นยืน โดยในขณะนั้นฉันเป็นผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดในกลุ่ม ท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวอีกว่า ท่านนบีมุฮัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวว่า เจ้าจงนั่งเถิดจำนวน 3 ครั้ง และทุก ๆ ครั้ง ฉันได้ลุกขึ้น ท่านก็ได้กล่าวแก่ฉันอีกว่า จงนั่งเถิด จนกระทั่งครั้งที่ 3 ท่านได้ตีด้วยมือของท่านบนฝ่ามือของฉัน”

(บันทึกโดย Ahmad, 1995 : 1371)

2. ท่านนบีมุฮัมมัด صلى الله عليه وسلم ได้เชิญชวนกลุ่มคน เพื่อสอนพวกเขา ตามสถานที่และสถานการณ์ต่าง ๆ ดังที่มีรายงานจากอิบน์ อับบาส رضي الله عنه เล่าว่า

وَأَنْذَرَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ .

))

((
(355 : 1996)

ความว่า “เมื่ออายุอยู่ที่ว่า “และท่านจงเตือนวงศ์วานญาติของพวกท่านที่ใกล้ชิด” (อิซหุอะรออ : 214) ประทานลงมา รวมทั้งพวกพ้องของพวกท่านที่พวกเขามีหัวใจอันบริสุทธิ์ ท่านเราะสุล ﷺ ได้ออกไปจนกระทั่งได้ขึ้นไปบนภูเขาอัศเศาะฟา และท่านเราะสุล ﷺ ได้ร้องตะโกนว่า โอ้ เศาะบาฮาฮะ! กลุ่มผู้คนที่พากันพูดว่าเป็นใคร? (ที่ประกาศ) ต่อมาพวกเขาก็ได้มารวมตัวล้อมรอบท่านเราะสุล ﷺ ท่านเราะสุล ﷺ กล่าวว่า พวกท่านมีความเห็นอย่างไร หากฉันบอกพวกท่านว่ามีกองคาราวานม้ายกทัพมายังภูเขาฉันนี้ พวกท่านจะเชื่อฉันไหม? พวกเขาเป็นคนกล่าวว่า พวกเราไม่เคยได้ยินกิตติศัพท์ของท่านมาก่อนเลยว่าท่านเป็นคนโกหก ท่านเราะสุล ﷺ กล่าวว่า แท้จริงฉันมาเตือนพวกท่านว่า กำลังเผชิญกับการลงโทษอย่างร้ายแรง”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : ส่วนหนึ่งของหะดีษ 355)

3. ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ออกไปเผยแพร่และสอนตามแหล่งชุมนุมของกลุ่มคนต่าง ๆ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวที่ตลาดซิบู อัลมะญาซ ว่า

((
(15965 : 1995)

ความว่า “โอ้ มนุษย์ทั้งหลาย จงกล่าวว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺเถิด” แล้วพวกท่านจะได้รับความสำเร็จ”

(บันทึกโดย Ahmad, 1995 : ส่วนหนึ่งของหะดีษ 15965)

¹ โอ้ เศาะบาฮาฮะ เป็นคำอุทานที่ใช้เรียกในภาษาอาหรับ ใช้เมื่อต้องการความช่วยเหลือหรือบอกกล่าว (แจ้ง) แก่ผู้อื่นถึงอันตราย

4. ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่และสอนกลุ่มคนต่าง ๆ เกี่ยวกับอิสลาม ดังที่ท่านได้เดินทางไปยังเผ่าชะกิฟ ณ เมืองฏออิฟ และเมืองอื่น ๆ ในสมัยของท่าน

5. ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้ประกาศเชิญชวนและอบรมสั่งสอนอิสลามโดยใช้คำพูดเพียงอย่างเดียว แต่ท่านก็ได้ส่งหนังสือไปยังกษัตริย์และหัวหน้าหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อให้พวกเขาเข้ารับอิสลาม เช่น ได้ส่งอิบนุ เคาะลีฟะฮฺ อัลกัลบียฺ ไปยังกัยศ็อรฺ และอับดุลลอฮฺ บิน หุซาฟะฮฺ อัลสะฮะมียฺ ไปยังกิสรอ และส่งอัมรฺ บิน อุมมียะฮฺ อัลญอมรียฺ ไปยังนะญาซียฺ เป็นต้น

จากการสอนตามสถานที่ต่าง ๆ ในสมัยมักกะฮฺและมะดีนะฮฺข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับการสอนเป็นรายกลุ่ม โดยเป็นการสอนที่มุ่งเน้นทั้งสถานที่ในเมืองมักกะฮฺและมะดีนะฮฺ เป็นรูปแบบการสอนโดยใช้คำพูดและการส่งหนังสือไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ท่านเป็นครูผู้เสียสละอย่างแท้จริง และมีความหลากหลายในรูปแบบการสอน

นอกจากการสอนในเมืองมักกะฮฺที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับการสอนเป็นรายกลุ่มแล้ว ในสมัยมะดีนะฮฺ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ให้ความสำคัญกับการสอนเป็นรายกลุ่มเช่นเดียวกัน โดยท่านได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ในมัสยิดและสถานที่ต่าง ๆ และมีรูปแบบการสอนที่สำคัญ ได้แก่ การสอนแบบหัลเคาะฮฺ การอ่านคุฎบะฮฺ การประชุม (ชุรอ) การสนทนาและอภิปราย และการตักเตือน

และจากการสอนเป็นรายกลุ่มในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งครอบคลุมทั้งในสมัยมักกะฮฺและมะดีนะฮฺ สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม ดังนี้

1. การสอนคนกลุ่มเล็ก
2. การสอนคนกลุ่มใหญ่

1. การสอนคนกลุ่มเล็ก

การสอนคนกลุ่มเล็ก เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ที่มีจำนวนคนหมู่น้อย ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มเล็กเป็นระยะเวลา 3 ปี ณ บ้านของอัครอม บิน อบี อัลอัครอม ซึ่งขณะนั้นเป็นการประกาศเชิญชวนแบบลับ ๆ แต่หลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รับพระบัญชาให้ประกาศเชิญชวนแบบเปิดเผย ซึ่งครอบคลุมทั้งในสมัยมักกะฮฺและมะดีนะฮฺ การสอนคนกลุ่มเล็กก็เริ่มมีบทบาทและแผ่ขยายวงกว้างมากขึ้น และสามารถดำเนินการสอนได้ทุกสถานการณ์ การสอนคนกลุ่มเล็กมีรูปแบบการสอนที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะเป็นผู้ชี้แนะและเป็นผู้สอนโดยตรงในการกำหนดเนื้อหาวิชาที่สอน บางครั้งอาจเป็นการตั้งคำถามจากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ แล้วท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ตอบพวกเขา

หรือบางครั้งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นผู้ถามบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ แล้วท่านก็ตอบพวกเขา ซึ่งเป็น การสอนไปในตัว

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับการสอนคนกลุ่มเล็กในสมัยมักกะฮ์เป็น อย่างมาก เพราะเป็นยุคเริ่มต้นของการประกาศเชิญชวนสู่อิสลาม และได้ใช้สถานที่สอน ณ บ้านอรัคม บิน อบี อัลอรัคม ซึ่งบ้านของอรัคมนั้นนับเป็น โรงเรียนที่ยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์ อิสลาม เป็นโรงเรียนที่ผลิตบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในยุคแรกให้ได้รับรศมีแห่งอิมานและได้รับทาง นำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเป็นตัวแทนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในการประกาศเชิญชวนสู่ อิสลาม

การที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เลือกบ้านของอรัคม บิน อบี อัลอรัคม เป็นสถานที่ สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เนื่องจากว่าอรัคมเป็นหนุ่มที่มีอายุยังไม่ครบ 16 ปี ดังนั้น ชาวกุรัยซหฺก ไม่คิดว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ จะใช้บ้านของอรัคมเป็นสถานที่สอน หนังสือ แต่พวกเขาคิดว่าน่าจะเป็นบ้านของท่านอับดุลมุฏ็อบ อูษมาน หรือบ้านของผู้ที่มีหน้ามีตาใน สังคมและเป็นที่รู้จักของผู้คนในสมัยดังกล่าว เช่น ผู้ที่อยู่ในเผ่านี้ ฮาเซ็ม กอปรกับในช่วงเวลา ดังกล่าวอรัคมยังไม่เข้ารับอิสลาม และอาจเป็นไปได้ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ชักชวนเขาแบบลับ ๆ ดังนั้นชาวกุรัยซหฺกจึงไม่สงสัยและอาจคิดไม่ถึงที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ จะใช้ บ้านของมุชริกเป็นสถานที่สอนหนังสือ และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ อรัคมกำเนิดในเผ่ามัคซุม ซึ่ง เป็นเผ่าที่เคยแย่งชิงอำนาจและสู้รบกับเผ่านี้ ฮาเซ็ม มาก่อน ดังนั้น ถึงแม้ว่าอรัคมจะเข้ารับนับถือ ศาสนาอิสลาม พวกเขาก็ไม่รู้สึกละอายใจอะไร เนื่องจากพวกเขาคิดว่าอรัคมยังคงเป็นศัตรูสำหรับ พวกเขา (Kamil Salamah al-Diqas, 1994 : 219)

การสอนคนกลุ่มเล็กในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ครอบคลุมเนื้อหาที่มีความหลากหลาย และ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนพวกเขาตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป ดังที่ท่านได้ สอนกลุ่มของบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่ได้มาหาท่าน เพื่อสอบถามถึงการทำอิบาดะฮ์ของท่าน ดังมี รายงานจากอนัส บิน มาลิก ﷺ เล่าว่า

))

((
(5063 : 1989)

ความว่า “มีคนสามกลุ่มได้มาที่บ้านของบรรดาภรรยาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อสอบถามถึงการอิบาดะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ครั้นเมื่อพวกเขาได้รับคำตอบแล้วเสมือนพวกเขามีความรู้สึกว่าอิบาดะฮ์ของพวกเขาช่างน้อยเหลือเกิน พวกเขาจึงได้กล่าวว่า พวกเราจะเปรียบเทียบกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้เพราะตัวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น ได้รับการอภัยโทษจากสิ่งที่ผ่านมาและต่อไป คนหนึ่งในกลุ่มพวกเขาจึงได้กล่าวว่า ฉันเองจะละหมาด (สุนัต) กลางคืนตลอดไป อีกคนหนึ่งกล่าวว่า ฉันเองจะถือศีลอดทั้งปี โดยจะไม่ว่างเว้นเลย และอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ฉันเองก็จะแยกตัวออกจากสตรี อีกทั้งจะไม่แต่งงานตลอดไป ต่อมาท่านเราะฮูต ﷺ ได้มาหาพวกเขา พลังกล่าวว่า พวกท่าน (ไซ'ไทม) ที่ได้กล่าวอย่างนี้ อย่างนั้น ฉันขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ขอให้พึงทราบไว้ด้วยว่าที่จริงแล้ว ฉันมีความกลัวต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มากที่สุดในหมู่พวกท่าน แต่นั่นก็ยังถือศีลอด ละศีลอด ละหมาด นอน และแต่งงานกับสตรี ดังนั้นบุคคลใดที่รังเกียจแนวปฏิบัติของฉัน ก็จะไม่ใช่ส่วนหนึ่งของฉัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 5063)

จากหะดีษข้างต้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ทั้งสามกลุ่ม¹ ซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็กให้ทำอิบาดะฮ์ในระดับปานกลาง ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด การถือศีลอด และการแต่งงาน ซึ่งบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ กลุ่มดังกล่าวต้องการที่จะทำละหมาดเพียงอย่างเดียวและไม่

¹ ท่านอัลฮัสเกาะลานีย์ (al-'Asqalani, 1989 : 9/130) ได้กล่าวว่า ในจำนวนสามกลุ่มดังกล่าว มีบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม คือ อะลี บิน อบี ฏอลิบ อับดุลลอฮ์ บิน อัมรฺ บิน อาศ และ อุษมาน บิน มัซอูน

ต้องการที่จะนอนพักผ่อนในตอนกลางคืน ส่วนอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า ต้องการถือศีลอดตลอดทั้งปี และอีกท่านหนึ่งกล่าวว่าต้องการจะแยกตัวออกจากสตรี ซึ่งในเรื่องดังกล่าวมีปรากฏในเศาะฮิหฺมุสลิมเช่นกัน ดังที่มีรายงานจากท่านอะนัส บิน มาลิก رضي الله عنه เล่าว่า

))

((

(1401 : 1996)

ความว่า “เศาะหาบะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จำนวนหนึ่งได้ถามภรรยาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถึงอโงะฮฺของท่านเมื่อท่านอยู่ตามลำพัง (เมื่อทราบถึงอโงะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้ว) บรรดาเศาะหาบะฮฺเหล่านั้นบ้างก็พูดว่า ฉันจะไม่แต่งงาน บ้างก็พูดว่า ฉันจะไม่กินเนื้อ และบ้างก็พูดว่า ฉันจะไม่นอนบนฟูก ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงกล่าวสรรเสริญและสดุดีอัลลอฮฺ พลางกล่าวว่า กลุ่มเหล่านั้นคิดอย่างไร จึงพูดเช่นนี้ เช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ตัวฉันเองละหมาด นอน ถือศีลอด ละศีลอด และแต่งงาน บุคคลใดรังเกียจแนวทางปฏิบัติของฉัน เขาก็ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของฉัน”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 1401)

จากหะดีษข้างต้น ดังคำกล่าวของบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم ว่า “เศาะหาบะฮฺท่านหนึ่งได้กล่าวว่าเขาจะไม่แต่งงาน ส่วนอีกท่านหนึ่งกล่าวว่าเขาจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ และอีกท่านหนึ่งได้กล่าวว่าเขาจะไม่นอน” เป็นคำพูดที่กล่าวเสริมให้คำพูดของบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم ในหะดีษอัลบุคอรีย์ มีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ การไม่แต่งงาน บ่งบอกถึงการครองโสดตลอด

ชีวิต การไม่รับประทานเนื้อสัตว์ บ่งบอกให้รู้ว่าเพื่อต้องการจะถือศีลตลอดไป ส่วนการไม่นอน
 นั้น บ่งบอกให้รู้ว่าเป็นการละหมาดทั้งคืน และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ชี้แจงให้บรรดาเศาะหาบะฮ์
 ﷺ รับทราบว่าคุณมีความขำเกรงมากกว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เสียอีก แต่ท่านก็ได้ทำละหมาด
 และนอน ท่านถือศีลตลอดและละศีลตลอด และท่านก็แต่งงานกับสตรี ดังนั้น บุคคลใดที่รังเกียจแนว
 ปฏิบัติของฉัน ก็จะไม่ใช่ส่วนหนึ่งของฉัน

และมีรายงานจากญะรียร อิบน์ अबดุลลอฮ์ เล่าว่า

))

((

(1017 : 1996)

ความว่า “อาหรับชนบทกลุ่มหนึ่งได้ไปหาท่านเราะฮ์สูล ﷺ ในชุด
 ที่พวกเขาใช้เป็นเสื้อคลุมขนสัตว์ (เก่า) ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้เห็น
 พวกเขาในสภาพที่โศกเศร้า คล้ายกับความยากลำบากได้ประสบ
 กับพวกเขา ดังนั้น ท่านเราะฮ์สูล ﷺ จึงเร่งเร้าให้ผู้คนได้ทำทาน
 แต่พวกเขากลับล่าช้าในการทำทานแก่ชาวอาหรับผู้นั้น โดย
 สังเกตเห็นได้จากสีหน้าของเขา เขา (ญะรียร) เล่าอีกว่า ต่อจากนั้น
 ก็มีชายชาวอันศอรุคนหนึ่งมาพร้อมกับห่อเงินห่อหนึ่ง หลังจากนั้น
 นั้นคนอื่นก็พากันตามมา จนสามารถเห็นได้จากความอึมเิบใจ

จากใบหน้าของชาวอาหรับชนบทผู้นั้น ดังนั้น ท่านเราะสูล ﷺ จึงกล่าวว่า บุคคลใดได้วางแบบฉบับที่ดีในอิสลาม และถูกปฏิบัติตามในภายหลัง จะถูกบันทึก (ผลบุญ) ให้กับเขา คู่เดียวกับผลบุญของผู้ที่ปฏิบัติตามแบบฉบับนั้น โดยไม่มีสิ่งใดบกพร่องในผลบุญของพวกเขาเลย และบุคคลใดที่ได้วางแบบฉบับที่เลวในอิสลาม และถูกปฏิบัติตามในภายหลัง จะถูกบันทึก (โทษ) ให้กับเขา คู่เดียวกับโทษของผู้ที่ปฏิบัติตามแบบฉบับนั้น ไม่มีสิ่งใดบกพร่องในโทษของพวกเขาเลย”

(บันทึกโดย Muslim, 1996 : 1017)

จากหะดีษข้างต้น เป็นหะดีษที่เกี่ยวกับการละอวะฮฺ (เผยแพร่ง) ด้วยการทำเป็นแบบอย่าง เป็นรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แก่คนกลุ่มเล็กจากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ซึ่งพวกเขาเป็นชาวอาหรับชนบทที่ได้ไปหาท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ก็ได้ช่วยกันทำทานแก่ชาวอาหรับชนบทเหล่านั้น โดยเป็นการแสดงถึงแบบฉบับอันดีงามในการทำทานสำหรับผู้ที่ยากไร้

การสอนคนกลุ่มเล็กของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้จำกัดในสมัยมักกะฮฺเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในสมัยมะดีนะฮฺ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ใช้รูปแบบการสอนคนกลุ่มเล็กเช่นเดียวกัน ส่วนการตัดสินชี้ขาดว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มเล็กในแต่ละตัวบทหะดีษนั้น ต้องอาศัยการพิจารณาจากตัวบทหะดีษว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สอนที่ไหน? สอนเมื่อไหร่? สอนกลุ่มชนใด? สอนเรื่องอะไร? และระบุผู้ฟังทั้งหมดประมาณกี่คน? เป็นต้น

2. การสอนคนกลุ่มใหญ่

การสอนคนกลุ่มใหญ่ เป็นอีกรูปแบบการสอนหนึ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ในสมัยของท่าน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการสอนของคนกลุ่มเล็ก อาจจะมีแตกต่างตรงที่การสอนคนกลุ่มใหญ่จะมีบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ซึ่งเป็นผู้เรียนมากกว่าการสอนคนกลุ่มเล็ก ส่วนสถานที่ที่ทำการสอนของคนกลุ่มใหญ่ ในสมัยมะดีนะฮฺ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้พื้นที่ของมัสยิดในการสอน ซึ่งเป็นสถานที่สอนที่นับว่าเป็นทางการมากที่สุดในสมัยนั้น

นอกจากมัศยิดแล้ว ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็จะทำการสอน ณ สถานที่ทั่วไปที่มีคนกลุ่มใหญ่นั่งรับฟัง การสอนของท่าน เช่น การสอนและการตักเตือนโดยการอ่านคุฎบะฮฺ ณ ทุ่งอะเราะเาะพะฮฺในหัจญ์ อ่ำลา

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มใหญ่จากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ มีความ คล้ายคลึงกับการสอนคนกลุ่มเล็ก กล่าวคือ การสอนของท่านได้ครอบคลุมเนื้อหาที่มีความ หลากหลาย และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนพวกเขาตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การสอนคนกลุ่มใหญ่ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เริ่มต้นที่มักกะฮฺโดยการประกาศเชิญชวนแบบเปิดเผย และมีความเป็นทางการที่มะดีนะฮฺ โดยเฉพาะหลังจากที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สร้างมัศยิดที่อัลมิมบัด ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามมัศยิดอันนะบะวีฮฺ และในมัศยิดแห่งนี้ท่านได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ทั้งวิชาการทางศาสนาและวิชาการทางโลก

มัศยิดมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมสั่งสอนและชี้้นำบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ สู่ การปฏิบัติกิจการงานที่ดีที่ได้รับความผาสุกทั้งโลกดุนยาและอาคิเราะฮฺ มัศยิดเป็นสถานที่จุดประกาย ความรู้แห่งแรกในการดำเนินชีวิตของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ โดยมัศยิดเป็นสถานที่ที่มีการศึกษา เล่าเรียน บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ส่วนใหญ่จะรวมตัวกันที่มัศยิด และได้ศึกษาหาความรู้ที่เป็น ประโยชน์ ด้วยการศึกษาดังกล่าวจึงทำให้พฤติกรรมของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ เปลี่ยนแปลง มี คุณธรรมจริยธรรมที่ดี มีความคิดเฉียบแหลม ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้มึ การศึกษาหาความรู้ในมัศยิด เพราะการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้รับแต่สิ่งที่ดี ดังมีรายงานจากท่าน อบี วากิด อัลลัยษีย์ ได้กล่าวว่า

))

((

(66 : 1989

)

ความว่า “แท้จริงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในขณะที่ท่านนั่งอยู่ในมัสยิดพร้อมกับผู้คนที่นั่งอยู่กับท่าน ก็ได้มีชาย 3 คนเดินเข้ามา ชาย 2 คนได้เดินมุ่งตรงไปยังท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และอีก 1 คน เดินผ่านไป ชาย 2 คนนั่งอยู่กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ชายคนหนึ่งได้เห็นที่นั่งว่างในหัลเกาะฮฺ เขาจึงได้นั่งในที่ดังกล่าว ส่วนอีก 1 คน ได้เดินไปนั่งด้านหลังพวกเขา และคนที่ 3 ได้เดินผละออกไป หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ผ่านไป ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า ฉันจะแจ้งให้พวกท่านทราบถึงชายทั้ง 3 ประเภท สำหรับชายคนแรกเขาได้เข้าใกล้อัลลอฮฺ ﷻ และพระองค์ก็ได้เข้าใกล้เขา ส่วนคนที่ 2 เขารู้สึกละอาย พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ก็ทรงละอายแก่เขา และคนที่ 3 ได้ผินหลังต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ จึงหันหลังให้แก่เขาเช่นกัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 66)

จากหะดีษข้างต้น เป็นรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แก่คนกลุ่มใหญ่จากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ โดยสังเกตได้จากตัวบทหะดีษที่ได้กล่าวว่า “ขณะที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั่งอยู่ในมัสยิดและมีผู้คนที่นั่งอยู่ในมัสยิดพร้อมกับท่าน” ซึ่งผู้คนที่นี้ ในหะดีษใช้คำว่า “อันนาส” หมายถึง มนุษย์ และคำว่า “มนุษย์” ในหะดีษ ก็คือ บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ โดยส่วนใหญ่หะดีษที่ได้รายงานและกล่าวถึงการละหมาดในมัสยิดจะเป็นหะดีษที่สามารถพิจารณาได้ว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อยู่ร่วมกับคนหมู่มาก นอกจากจะเป็นบางหะดีษที่ได้ชี้เฉพาะว่ามีจำนวนประมาณกี่คน หากมีจำนวนน้อย ก็จัดได้ว่าเป็นการสอนคนกลุ่มเล็ก และหากมีจำนวนมาก ก็จัดได้ว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่

ส่วนความหมายในหะดีษข้างต้น อัลอัศเกาะลานีย์ (al-‘Asqalani, 1989 : 1/209) ได้กล่าวว่า “หะดีษข้างต้นได้กล่าวถึงความประเสริฐของการมีความสม่ำเสมอในการทำหัลเกาะฮฺ ความรู้ และการซิกฺร และการนั่งฟังคำสอนของผู้รู้ และผู้ตักเตือนในมัสยิด และยกย่องแก่ผู้ที่ละอายและการนั่งด้านหลังสุดของมัจญลิส

มัสยิดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ จนทำให้พวกเขาเป็นผู้ที่เข้าใจในเรื่องศาสนา บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ เมื่อพวกเขาได้เรียน 10 อายะฮฺ พวกเขาจะไม่ละทิ้ง 10 อายะฮฺดังกล่าว นอกจากพวกเขาจะศึกษาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อย่างจริงจัง และนำไปปฏิบัติ บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ได้ไปศึกษาที่มัสยิดในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ตามเวลาที่อำนวยแก่พวกเขา และพวกเขาพยายามไปมัสยิดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ตามความสามารถของพวกเขา (‘Abd al-‘Aziz Muhammad al-Mailam, 1987 : 107) แต่ส่วน

ใหญ่แล้ว พวกเขาerkที่จะไปมัธยมมาก เพื่อทำอาชีพและศึกษาหาความรู้กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ
 ดังนั้น มัธยมในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงมีบทบาทอย่างมากต่อการศึกษาหาความรู้ และปฏิบัติ
 ภารกิจอื่น ๆ โดยมีได้จำกัดแค่เป็นสถานที่ที่เหมาะสมเพียงอย่างเดียว

และยังมีหะดีษที่สามารถพิจารณาได้ว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มใหญ่
 เช่นเดียวกัน ดังหะดีษจากอิรบาฏ บิน สารียะฮฺ ﷺ เล่าว่า

))

((

(2676 : 1978)

ความว่า “เช้าวันหนึ่งหลังละหมาดยามเช้า (ศุบหฺ) ท่าน
 เราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวเตือนพวกเราด้วยถ้อยคำที่ซาบซึ้งกิน
 ใจจนกระทั่งน้ำตาของพวกเราไหลรินและหัวใจของพวกเราเกิด
 ความกลัว ชายผู้หนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า : นี่เป็นการเตือนของผู้
 ต้องการอำนาจ ยังมีอะไรอีกใหม่ที่ท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ จะตั้งเสีย
 พวกเรา? ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า : ฉันขอสั่งพวกเจ้าให้เกรง
 กลัวต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ จงเชื่อฟังและภักดีต่อผู้ปกครอง
 ถึงแม้เขาเป็นทาสผิวดำชาวหะบะซี (เอธิโอเปีย) ก็ตาม ดังนั้น
 แท้จริงแล้ว ผู้หนึ่งผู้ใดก็ตามที่มีชีวิต (หลังจากการตายของฉัน)
 เขาจะเห็นความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างมากมาย และพวกเจ้าจง
 ระวังการอุตริสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาในศาสนา เพราะสิ่งใหม่ ๆ นั้น
 เป็นการหลงผิด เมื่อพวกเจ้าคนหนึ่งคนใดพบกับสิ่งที่เกิดขึ้นใน
 ยุคนั้น ดังนั้น เขาจงยึดมั่นอย่างแน่วแน่ในสุนนะฮฺของฉัน และ

สุนนะฮ์ของบรรดาคู่ละฟาอ อรรอซิดีนที่ได้รับทางนำ พวกเจ้า
จงกัดมันไว้ด้วยฟันกราม (ยึดมันไว้ให้เหนียวแน่น)”

(บันทึกโดย al-Tarmidhiy, 1978 : 2676)

จากหะดีษข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มใหญ่จาก
บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ซึ่งพวกเขาได้ละหมาดศุบหุ (ญะมาอะฮ์) ที่มีสติกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดย
มีความหมายสรุปจากหะดีษข้างต้น คือ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ให้พวก
เขาเชื่อฟังและภักดีต่อผู้ปกครอง ถึงแม้ว่าผู้ปกครองของพวกเขาจะเป็นทาสผิวดำชาวอบิสลิเนีย
(เอธิโอเปีย) ก็ตาม และท่านได้สั่งเสียพวกเขาให้ยึดแนวทางของท่านและแนวทางของคู่ละฟาอ
อรรอซิดีน อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง เพราะประชาชาติหลังยุคของท่านจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น
มากมาย

นอกจากนี้ยังมีหะดีษที่บ่งบอกว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่มใหญ่
ซึ่งมาในรูปแบบของการอ่านคฺฎิบะฮ์ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ในบางตอนของ
คฺฎิบะฮ์ ณ ทุงอะเราะเราะฮ์ ว่า

))

((

(4403 : 1989)

ความว่า “พึงรู้เถิดว่าแท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดให้
เลือด (ชีวิต) และทรัพย์สินของพวกท่านเป็นสิ่งที่ต้องห้าม
ระหว่างพวกท่านดังเช่นพวกท่านถูกต้องห้ามที่มีในวันนี้ ณ เมือง
แห่งนี้ ณ เดือนนี้ของพวกท่าน ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวต่อไป
ว่า “ไม่เป็นที่สงสัยแต่อย่างใด ฉันได้นำสาส์นของพระองค์อัลลอ
ฮ์ ﷻ สู่พวกท่านแล้วมิใช่หรือ? พวกเขา (ประชาชน) ตอบว่า ใช่
แล้ว ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าว 3 ครั้งว่า โอ้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
ได้โปรดเป็นพยานด้วยเถิด และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวต่อไป
ว่า ความพินาสะจะบังเกิดแก่พวกท่าน (หรือกล่าวว่) ขอพระองค์

อัลลอฮ์ ﷻ ได้โปรดเมตตาพวกท่านด้วยเถิด ขอได้โปรดอย่า
กลับกลายเป็นผู้ปฏิเสธ หลังจากฉันเกิด (คือหลังการตายของฉัน)
ด้วยการพินค่อหอยของกันและกัน”

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : ส่วนหนึ่งของหะดีษ 4403)

จากหะดีษทั้งสองที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนคนกลุ่ม
ใหญ่ที่มีศรัทธาและสอนตามสถานที่ทั่วไปที่มีคนหมู่มากร่วมฟังท่านสอนและดักเตือน ดังนั้น การ
สอนคนกลุ่มใหญ่ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการสอนในมัสยิด เนื่องจากมัสยิดใน
สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้เป็นเพียงสถานที่เพื่อทำละหมาดเท่านั้น แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำ
ให้มัสยิดมีบทบาทในการบริหารกิจการงานต่าง ๆ โดยเฉพาะการประชุมและหารือร่วมกัน ซึ่งเป็น
ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ มัสยิดเป็นสถานที่ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ร่างหนังสือ และส่ง
หนังสือดังกล่าวไปยังเผ่าต่าง ๆ มัสยิดยังเป็นสถานที่ในการทำสนธิสัญญาและออกกฎหมาย
นอกจากนี้มัสยิดยังเป็นสถานที่ต้อนรับขับสู้แขกต่างบ้านต่างเมือง ถึงแม้ว่าพวกเขาไม่ได้รับนับถือ
ศาสนาอิสลามก็ตาม ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ต้อนรับคณะคริสเตียนของชาวนำจอรอน และ
อนุญาตให้พวกเขาได้ละหมาดภายในมัสยิด และที่สำคัญ มัสยิดยังเป็นสถานที่ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ
ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ โดยการทำหัจญะฮ์ ดังนั้น การศึกษาในมัสยิดจึงเป็นการศึกษาที่
บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ สามารถศึกษาที่ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต โดยให้ความสำคัญทั้งศาสตร์ทาง
โลกและศาสตร์ทางธรรม

จากรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้แบ่งรูปแบบการสอนเป็น
รายบุคคลและรายกลุ่ม ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้ยึดรูปแบบการสอนใดการสอนหนึ่งเป็นการ
เฉพาะ แต่ท่านจะใช้ทั้งสองรูปแบบการสอนสลับกันไปตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน
การสอนทั้งสองรูปแบบจะใช้สถานที่สอนที่ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำ
การสอน ณ บ้านของท่าน บ้านอัครอม บิน อบี อัลอัครอม มัสยิด และสถานที่ทั่วไป การสอนเป็น
รายบุคคลนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะเริ่มใช้ในการประกาศเชิญชวนศาสนาครั้งแรก ณ บ้านของท่าน
เอง และบ้านของอัครอม เป็นระยะเวลา 3 ปี ต่อมาท่านก็ได้ใช้ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่
เหมาะสม ส่วนการสอนเป็นรายกลุ่ม ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เริ่มใช้ในการประกาศเชิญชวนแบบเปิดเผย ณ
นครมักกะฮ์ และใช้อย่างเป็นทางการ ณ มัสยิดของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในสมัยมะดีนะฮ์

การสอนทั้งสองรูปแบบของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ว่าจะเป็นการสอนเป็น
รายบุคคลหรือการสอนเป็นรายกลุ่ม ถึงแม้ว่าจะเป็นการสอนที่ท่านได้สอนกลุ่มคนจากบรรดา
เศาะหาบะฮ์ ﷺ เท่านั้น แต่หลักคำสอนต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัยโดยไม่มี
เปลี่ยนแปลงหลักคำสอนแต่อย่างใด เพราะประชาชาติอิสลามทุกคนจะต้องปฏิบัติตามคำพูด การ

กระทำ และสิ่งที่ยอมรับจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จนกระทั่งถึงวันแห่งการสอบสวน ส่วนเนื้อหาสาระที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้นำเสนอในการสอนทั้งสองรูปแบบนั้นมีความหลากหลาย โดยการสอนเป็นรายบุคคล ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะสอนศาสนาสาธิตทั่วไปและสอนตามลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งสังเกตได้จากการซักถามของบรรดาสะหะบะฮะ ﷺ ที่ตั้งคำถามเหมือนกัน (อยู่คนละเหตุการณ์) แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้คำตอบที่แตกต่างกัน เพราะท่านดูจากตัวบุคคลที่มีความแตกต่างกัน แต่หากการสอนเป็นรายกลุ่ม ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็จะสอนสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชาติ และมีความเป็นกลางมากที่สุด เนื้อหาสาระที่สอนก็จะเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าการสอนเป็นรายบุคคล เช่น หากเป็นเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนให้ปฏิบัติ ท่านก็มุ่งเน้นและกล่าวเตือนหลายครั้ง หากเป็นเรื่องห้ามปรามท่านก็จะสอนด้วยสีหน้าที่บึ้งตึง เสมือนว่าท่านจะไม่ประสงค์ให้บรรดาสะหะบะฮะฮะ ﷺ ปฏิบัติอย่างยิ่ง

การสอนเป็นรายบุคคล เป็นรูปแบบการสอนที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่ายจากตัวบทหะดีษที่ได้กล่าวถึง เป็นการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้พูดกับผู้เรียนโดยตรงเป็นการส่วนตัว ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะมีบุคคลอื่นนั่งฟังอยู่ด้วย ส่วนรูปแบบการสอนเป็นรายกลุ่ม โดยแบ่งรูปแบบการสอนออกเป็นการสอนคนกลุ่มเล็กและการสอนคนกลุ่มใหญ่ นับเป็นการยากพอสมควรที่จะสังเกตเห็นได้ชัดว่า หะดีษบทไหนเป็นหะดีษที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สอนคนกลุ่มเล็ก และหะดีษบทไหนที่ท่านได้สอนคนกลุ่มใหญ่ และวิธีการที่จะทำให้ทราบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สอนคนกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ต้องอาศัยการพิจารณาและวิเคราะห์จากตัวบทหะดีษ และเพื่อให้ทราบแน่ชัดและมีให้ความผิดพลาดเกิดขึ้น การตัดสินตัวบทหะดีษทั้งสองรูปแบบว่าเป็นแบบใดนั้น จะต้องย้อนกลับไปดูสาเหตุของการรายงานหะดีษว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนที่ไหน? สอนเมื่อไหร่? สอนใคร? สอนเรื่องอะไร? และมีผู้ฟังทั้งหมดประมาณกี่คน? เป็นต้น

การสอนทั้งสองรูปแบบของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถึงแม้ว่าจะผ่านล่วงเลยมาประมาณ 1,400 กว่าปีแล้ว แต่รูปแบบการสอนของท่านก็ยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้แบ่งออกเป็น 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยรวมแล้วการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบข้างต้น มีรูปแบบการสอนที่คล้ายกับรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือ การสอนเป็นรายบุคคลและการสอนเป็นรายกลุ่ม เช่น การจัดการศึกษาในระบบ เวลาสอนในห้องเรียนก็จะเป็นรูปแบบการสอนเป็นรายกลุ่ม ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนคนกลุ่มใหญ่ แต่เวลานักเรียนทำผิด หรือนักเรียนฝ่าฝืนกฎระเบียบต่าง ๆ ของโรงเรียน ครูฝ่ายกิจการนักเรียนก็ต้องเรียกนักเรียนดังกล่าวไปตักเตือน ซึ่งการตักเตือนดังกล่าวก็เป็นการสอนเป็นรายบุคคล ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติในสมัยของท่านมาแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบใด ก็คงหนีไม่พ้นรูปแบบการสอนทั้งสองของท่าน